

– Мексика, Аргентина й Корея також виступають як активні гравці у відповідній лобістській діяльності;
– на підготовчу роботу до проведення тендера у всіх вищеперерахованих країнах виділені величезні кошти (бюджетні, позабюджетні);
– наявний досвід та правильність виробленої стратегії лобіювання;
– лобізм виступає як продовження конкуренції бізнесу, перенесеної в коридори влади.

Виходячи з вищезазначених фактів, можна зробити висновок, що організації, які займаються лобістською діяльністю, можна розділити на три об'єднуючі категорії, а саме:

- перша категорія (найбільш потужна) — адміністрація президента (прем'єр-міністра), урядові бюрократичні структури, регіональна влада;
- друга категорія (найбільш численна) — корпоративні групи, які представляють найважливіші сфери життєдіяльності суспільства;
- третя категорія (офіційно оформлена) — організації, основним родом діяльності яких є безпосередній лобізм.

Література

1. Перегудов С. П., Семенов І. В. Лоббизм в политической системе России // МЭМО. — 1996. — № 9.
2. Перегудов С. П. Корпоративный капитал и институты власти: кто в доме хозяин? // ПОЛИС. — 2002. — № 5.
3. Ивапов П. В. Лоббизм в политической культуре США // Власть. — 1995. — № 4.
4. Политическая психология / Под общ. ред. А. А. Деркача, В. И. Жукова, Л. С. Лаптева. — М., 2000.
5. Васильев Т. В. Лоббизм как форма политической деятельности: природа, функции, современные виды // Вестник Московского университета. Сер. 12. Полит. науки. — 2004. — № 4.
6. Шуровский М. В. Законодательное регулирование лоббистской деятельности в органах представительной власти: опыт США // Бизнес и политика. — 1995. — № 3.
7. Гонтмахер А. П. Лоббизм без границ: в борьбе за рынок стали США сменили тактику, но не стратегию // ПОЛИТ. РУ: Информ.-полит. капал. — 2001. — 28 нояб. (электронная версия).
8. Мухасев Р. Т. Политология: Учеб. для студ. юрид. и гуманит. ф-тов. — М.: ПРИОР, 2000.

УДК 34:008

І. І. Поляков

РОЛЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ, СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Незважаючи на позитивні тенденції зростання політичної активності населення, інтересу до демократичних перетворень, гуманітарних цінностей, до права і його ролі в процесі реформування суспільства, поки що рівень правової культури нашого народу залишається незадовільним, не відповідає вимогам сучасних демократичних перетворень.

На формування й майбутнє правової і соціальної держави впливає не тільки становлення цивільного суспільства, підвищення соціальної цінності держави, зміцнення національних основ державності, але й еволюція державності. Саме людина в концепції правової й соціальної держави є цінністю державно-правового життя суспільства.

Правотворча й правозастосовна діяльність тільки тоді буде ефективною, коли поряд із міцними самоорганізуючими джерелами пріоритетне місце займе свідомо організаційна творчість. Правосвідомість суспільства, окремих соціальних груп, індивідів і його більше значуща соціальна форма — правова культура — органічно пов'язані із правом як соціальним цілісним інститутом, його виникненням, функціонуванням і розвитком, правотворчістю і правозастосуванням й іншими сторонами правового буття суспільства.

Актуальність дослідження ролі правової культури у формуванні соціальної держави визначена рядом принципово важливих обставин.

По-перше, в умовах трансформації й демократизації суспільства, прийняття нових законодавчих актів, переходу до ринкових відносин відбуваються значні зміни в суспільній правосвідомості, а тому вагомим значення набуває погляд на правову культуру з позиції змін суспільної свідомості, що відбулися протягом останніх 10–15 років.

По-друге, стан правової свідомості й правової культури суспільства в цілому й особистості зокрема не відповідає європейським стандартам, внаслідок чого виникає байдужність людей до правових цінностей, відсутність потреб і навичок користування нормами права, що призводить до появи нелегітимних норм поведіння й правопорушень.

Питання теоретичного осмислення правової культури й формування правової, соціальної держави є в працях вчених В. С. Нерсисянца, С. С. Алексеєва, Е. А. Лукашової, В. В. Копейчикова, В. М. Кудрявцева, О. П. Білого, В. М. Селіванова, О. Ф. Скакуна, Ю. М. Оборотова, К. Г. Волинки, І. В. Осики, В. М. Протасова, В. В. Головченка, М. І. Матузова та ін.

Метою дослідження даної проблеми є аналіз поняття, структури, видів, форм і змісту правової культури як однієї з головних ознак процесу формування правової, соціальної держави з теоретичної й практичної точок зору.

Необхідно розібратися з поняттєво-категоріальним апаратом з проблеми дослідження. Що ж таке «соціальна держава», «правова культура» та які їхні форми взаємодії?

Слово «соціальний» у латинській мові означає «загальний», «суспільний», тобто той, що стосується життя людей у суспільстві. Тому «соціальною» у самому широкому значенні цього слова є будь-яка держава, будучи продуктом суспільного розвитку. Однак у цьому випадку під «соціальною державою» розуміється держава, що володіє особливими якостями й функціями [1].

Існування й діяльність соціальної держави тісно пов'язані з такими суспільними явищами, як правова культура, демократія, громадянське суспільство, правова держава, свобода й рівність, права людини.

Правова культура є результатом правосвідомості, причому не можна ото-

тожнювати правосвідомість із правовою культурою, а необхідно розглядати їх як структурно складне неподільне утворення, що складається з таких основних об'єктивних і суб'єктивних елементів:

- 1) рівня розвитку права (розвитку правового знання, ставлення до права);
- 2) рівня розвитку правової діяльності (правозастосовної діяльності, правосвідомості й правового розвитку особистості, правовідносин);
- 3) рівня правосвідомості (установки на правові норми й поведження особистості).

Формування правової культури — довгостроковий процес, у якому мають значення правові знання, правовий досвід, реальна практика юридичної діяльності й, поза всяких сумнівів, вся правова реальність.

Правова культура повинна бути усвідомлена особистістю, перетворитися зі знань у переконання. Цьому покликане служити правове виховання — цілеспрямована систематична діяльність держави, її органів, громадських організацій і трудових колективів по формуванню й підвищенню правової свідомості та правової культури.

Цілі правового виховання визначають завдання, які стоять перед правовиховним процесом. До завдань, які випливають із цілей правового виховання й освіти, можна віднести:

- 1) формування й розвиток у громадян правових знань у сфері державного управління;
- 2) виховання поваги до права як соціальної цінності, до принципів законності;
- 3) вироблення потреб і навичок активного захисту у встановленому законом порядку своїх прав й обов'язків.

Реалізація вищезгаданих цілей і завдань дозволить сформувати належний рівень правової культури громадян.

Основна або головна мета правового виховання полягає у формуванні особистості в суспільстві високого рівня правової культури. Правова культура особистості може бути й повинна стати базою для затвердження в суспільстві норм моралі як головного регулятора суспільних відносин.

У загальному розумінні правова культура відображає юридичну дійсність і регулює поведження будь-якої особистості у сфері права. Правова культура є засобом регулювання суспільних відносин, заснованих на законах, які виконують роль регулятора відносин між суб'єктами. Структурними елементами правової культури в особливому ракурсі еталонів поведження виступають такі компоненти юридичної дійсності, як правосвідомість, правові відносини, законність і правопорядок, правомірне поведження суб'єктів.

Саме по собі усвідомлення особистістю своїх прав і свобод, обов'язків і відповідальності ще не формує ставлення до правового життя суспільства. Осмислення цього, інших явищ правової дійсності пов'язане з їхньою оцінкою. Оцінюючий компонент — важливий аспект правової культури. Правова культура особистості означає не тільки знання й розуміння права, але й правові судження про нього як про соціальну цінність і реалізацію правових норм.

Усе більшого значення набуває наукове осмислення суті, ролі й місця правової культури в становленні демократичного українського суспільства, його соціальної структури. Правова культура як явище, що здатне матеріалізуватися, значною мірою пов'язана із соціальною сферою. Вона наповнює відносини правовим змістом, сприяє досягненню правовими засобами певної мети.

Таким чином, правова культура є системою правових цінностей, які складаються зі ступеня оволодіння правом, правових уявлень, меж застосування отриманих правових знань і поведінки особи в суспільстві.

Правова культура виступає показником правового розвитку свідомості особи, що забезпечує правомірність поведінки.

Правова держава є одним з істотних досягнень людської цивілізації. Її основними якостями є:

- а) визнання й захист прав і свобод людини й громадянина;
- б) верховенство правового закону;
- в) організація й функціонування суверенної державної влади на основі принципу поділу влади [1].

У змістовній площині цим якостям (ознакам) відповідають три взаємозалежних компоненти правової держави. Ці компоненти (елементи теорії й практики) правової держави умовно можна назвати так: гуманітарно-правовий (права й свободи людини і громадянина), нормативно-правовий (правовий характер закону, конституційно правова природа й основа джерел чинного законодавства) та інституційно-правовий (система поділу й взаємодії галузей влади, включаючи систему стримувань і противаг).

Ідея правової держави термінологічно означає зв'язок права й держави. Але розкрити дійсний зміст цього зв'язку можна тільки через призму людини, що створює правові й державні установи у процесі розвитку своєї інтелектуальної й духовної суті, удосконалення індивідуальних і соціальних рис, які формують вільне громадянське суспільство.

О. Ф. Скакун, наприклад, відзначає, що соціальна держава — це правова держава розвиненого громадянського суспільства із соціально орієнтованим ринковим господарством, яка здатна створити умови для реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини, гарантувати соціальну справедливість і соціальну безпеку особистості, установити соціальну згоду в суспільстві [2, 197].

У сучасних умовах суспільного розвитку до основних характеристик правової держави додається соціальний характер держави. Правова й соціальна держава, на думку К. Г. Волинки, — це не антитези, а діалектика розвитку держави, що визнає пріоритет прав людини й визначає відповідно до них форми й методи своєї діяльності. Соціально-економічні, культурні, екологічні права громадян можуть забезпечуватися лише за участі держави, що повинна здійснювати активну соціально-економічну політику, спрямовану на перерозподіл коштів в інтересах незахищених верств населення, забезпечення зайнятості, соціального страхування, розвитку доступної освіти, охорони здоров'я тощо [3, 84].

Серед основних елементів соціальної держави вона виділяє: гарантований достатній прожитковий мінімум, соціальну рівність і рівність можливостей

для самореалізації, загальне підвищення добробуту, наявність ефективної системи соціального забезпечення.

Автор згодний з Ю. М. Оборотовим, що фактично всі сфери соціальної держави вимагають дедалі збільшення витрат, і проблема полягає в тому, щоб установити суворі межі фінансових зобов'язань із боку суспільства. Прикладом, відзначається значне і безперервне зростання числа одержувачів соціальної допомоги. У цьому зв'язку все більш складно вирішити проблему коштів, за допомогою яких можна було б виконати обіцянки, дані соціальною державою [4, 44].

Побудувати правову, соціальну державу неможливо без дотримання законності. Законність у демократичному суспільстві являє собою сукупність взаємних вимог суспільства до держави й інших учасників суспільних відносин; відображення цих вимог у суспільній свідомості; реалізацію даних вимог у соціальній практиці.

Правова культура містить у собі атмосферу політичного життя держави. Дія права, його ефективність, стан законності створюють умови, у яких ставлення суспільства до права є негативним або позитивним. Для того щоб визначити рівень правової культури, необхідно зрозуміти реальне ставлення до права не тільки посадових і службових осіб, але й пересічних громадян.

Для другої половини ХХ ст. в конституційній організації держави характерним є сполучення правового принципу із соціальним, що дає формулу соціальної правової держави.

Основним ядром у правовій соціальній державі є універсальний механізм правового й соціального захисту.

Відповідно до ст. 1 Конституції України, вона є демократичною, соціальною і правовою [5].

У цей час Україну можна назвати лише країною, що перебуває на перехідній стадії до соціальної держави, а побудова соціальної держави повинна бути стратегічним її завданням.

Необхідно виділити деякі проблеми державотворення в Україні:

- не створено фундамент правової держави: державотворення у нас не є новим етапом розвитку правової держави (як це мало місце на Заході);
- відсутнє розвинене, зріле громадянське суспільство;
- знижений рівень моральності в суспільстві, практично загублені звичні духовні орієнтири;
- у суспільстві відсутні чітко позначені реальні цілі, науково вивірені моделі життєустрою;
- знижена соціальна роль держави.

Побудова соціальної демократії повинна стати метою й формою нової політики. У результаті побудови соціальної демократії правова культура суспільства відчуває потребу:

- 1) у виробленні нової державно-правової системи регулювання відносин соціуму й людини, побудованої на принципах правової держави із чіткою системою гарантій громадянських прав і свобод особи;

2) у формуванні нового механізму саморегулювання, самоконтролю поведінки людини;

3) у виробленні у широких верств населення навичок і потреб для свідомої участі їх у керуванні державою.

На наш погляд, необхідно погодитися з В. М. Протасовим, який відзначає, що становлення соціальної держави — це процес не тільки економічний і політичний, але й процес моральний, що потребує «людського» виміру.

Основними завданнями сучасної соціальної держави повинні бути:

1) державно-правове регулювання економіки;

2) захист суспільства від розколу й потрясінь, підтримка соціального миру, захист населення в умовах ринкових відносин;

3) боротьба з бідністю, зниження соціальної нерівності;

4) боротьба із правопорушеннями.

Поряд із цим основним завданням у сфері підвищення правової культури громадян, є формування правосвідомості.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити узагальнення, що тільки соціально правова держава забезпечує повноцінний захист і реалізацію всього комплексу прав і свобод людини й громадянина. Це держава, у якій на першому місці перебуває право й закон, що віддає перевагу правам особистості, а не владі державного апарату. Саме людина в концепції держави правової і соціальної стає найвищою соціальною цінністю.

Література

1. Протасов В. М. Теорія права й держави. Проблеми теорії права й держави: Питання й відповіді. — М.: Повий Юрист, 1999.
2. Скакуп О. Ф. Теорія держави й права: Енцикл. курс. — Х.: Зспада, 2005.
3. Волинка К. Г. Теорія держави й права: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2003.
4. Оборотов Ю. Н. Сучасна держава: основи теорії. — О.: Астроприпт, 1998.
5. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

УДК 342.33

В. В. Таросва

СУЧАСНА ДЕРЖАВА ТА ПРИНЦИПИ ЄДНОСТІ І ПОДІЛУ ВЛАД

Для сучасних держав принцип поділу влад виступає як визначальний в організації механізму держави. Стало тривіальним положення про існування в механізмі держави таких гілок влади, як законодавча, виконавча та судова, а також і контрольна гілка державної влади, яка сьогодні лише формується. У дійсності ж проблема полягає не стільки в тому, щоб конституційно закріпити самостійність поділу влад в механізмі держави, скільки фактично забезпечити самостійність кожної влади, відповідальність кожної влади за рішення,

© В. В. Таросва, 2006